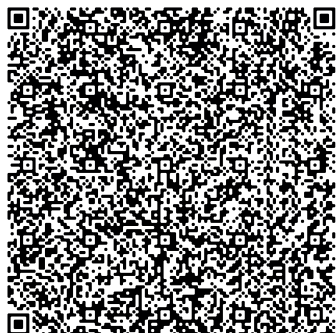

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ОСВІТИ

KULTUROLOGIA EDUKACJI

УДК 37.014.24(438+437.3):39

Barbara Chojnacka-Synaszko
ORCID iD 0000-0001-5591-3331

doktor, adiunkt, Zakład Pedagogiki Społecznej i
Edukacji Międzykulturowej
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie,
Uniwersytet Śląski w Katowicach,
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, Rzeczpospolita Polska
synab@op.pl

POZNAWANIE INNEGO PODCZAS SZKOLNYCH WYMIAN MIĘDZYKULTUROWYCH – DOŚWIADCZENIA MŁODZIEŻY Z POLSKO–CZESKIEGO POGRANICZA NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM

Życie w warunkach wielokulturowości pomaga człowiekowi wykorzystać jego potencjał. Różne sytuacje wymagają adaptacji i zmuszają go do ciągłego uczenia się. Źródłem uczenia się mogą być też problemy społeczne, które wynikają z braku zrozumienia odmienności, tendencji do emancypacji grup mniejszościowych, które chcą utrzymać własną tożsamość. Edukacja, dająca szanse kontaktu z innymi kulturami, pomaga określić te problemy. Chodzi o zamierzone międzykulturowe sytuacje edukacyjne, czyli spotkania z Innym, uczenie się poprzez doświadczanie - w formie wizyty, udziału uczniów w wymianach młodzieży. W tekście wskazano istotę międzykulturowych spotkań młodzieży – pogłębianie wiedzy o sobie i swojej kulturze, umożliwianie kontaktu z Innym, współdziałania i odkrywania różnorodności oraz radzenia sobie z różnicami. Przewiedziono - na podstawie badań przeprowadzonych w roku szkolnym 2014/2015 wśród młodych ludzi z pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Cieszyńskim – podejście młodzieży do uczestnictwa w szkolnych spotkaniach międzykulturowych oraz ich opinie na temat korzyści, jakie dla nich przyniosła/może przynieść realizacja takich spotkań.

Słowa kluczowe: Inny; młodzież; partnerstwo szkół; pogranicze polsko-czeskie; wymiany międzykulturowe.

DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.115123

«Powinnością edukacji, a w jej ramach edukacji międzykulturowej jako ważnego obszaru ogólnej edukacji, jest wskazanie fałszu w obrazie dziejów, stereotypów i wynaturzonych przekazów dotyczących ludzi innych narodowości, religii czy wyznań, kultur.

W zamian edukacja promować powinna możliwie obiektywny, ale nade wszystko pozytywny program wiedzy o Innych, różnych kulturach, a jednocześnie o wspólnych wartościach, możliwościach wspólnych, pożytecznych przedsięwzięć, szansach i pożytkach współpracy»

(Lewowicki, 2013, s. 23–24)

Wprowadzenie. Zróżnicowana pod względem społecznym, wyznaniowym, kulturowym, ekonomicznym przestrzeń życia człowieka stale wzrasta i przybiera szerszy zasięg w związku z ogólnym wzrostem mobilności, swobodniejszym przemieszczaniem się ludzi wewnątrz danego kraju i poza jego granicami, globalizacją i wynikającymi z niej powiązaniem różnych osób z odległymi

od siebie zakątków, miejsc i obszarów geograficznych. Z jednej strony tak urozmaicone, złożone środowisko pomaga człowiekowi wykorzystać jego potencjał, gdyż «stwarza więcej zróżnicowanych i – co równie ważne – zmieniających się sytuacji bodźcowych wywierających presję społeczno-kulturową wymagającą ustawicznej, dynamicznej adaptacji, ta zaś zmusza do ciągłego ucze-

nia się» (Mieszalski, 2014, s. 64). Jednakże z drugiej strony – dominacja różnorodności, zanik homogeniczności może budzić niepokój, zniechęcenie, wycofanie się lub konflikt, agresję, napięcia społeczne, czyli zróżnicowane kulturowo środowisko «może stwarzać sytuacje wyzwalaające uczenie się poprzez to, że jest źródłem specyficznych problemów społecznych (...) Problemy te wyłaniają się najczęściej z naturalnej dla społeczności wielokulturowych tendencji do emancypacji grup mniejszościowych, zainteresowanych zdefiniowaniem i utrzymaniem własnych tożsamości. Proces ten może być przez jednostki należące do grupy większościowej akceptowany lub przynajmniej tolerowany. Może też budzić mniej lub bardziej radykalny sprzeciw» (tamże, s. 65).

Przede wszystkim w minimalizowaniu, zwalczaniu tego typu problemów służyć może «edukacja, która pomoże dostrzec i zrozumieć te problemy, określić postawy ludzi oraz znaleźć drogi prowadzące do rozwiązań pozytywnych, a wreszcie podjąć działania zmierzające do pokonania trudności i zapobiegania nowym zarzewiom konfliktów» (Lewowicki, 2013, s. 31). Tym samym może ona również sprzyjać tworzeniu się podstaw tzw. *intersubiektywizacji konstytutywnych elementów poszczególnych kultur* (Mieszalski, 2014, s. 65–66), w której przede wszystkim chodzi o: przypisywanie ważnym elementom kultur właściwości, dzięki którym te elementy dla poszczególnych jednostek, czy grup są bardziej dostępne, zrozumiałe; dopuszczenie szerszego środowiska społeczno-kulturowego do istotnych elementów danej kultury; tworzenie wspólnoty komunikujących się ze sobą pomiotów, u podstaw której powinno znaleźć się «postrzeganie innych jako jednostek posiadających – niezależnie od reprezentowanej kultury – takie same cechy jak wszyscy, jako osób obdarzonych umysłem, osób intencjonalnych i kierujących się wartościami» (tamże, s. 66). Wobec powyższego niezbędna jest edukacja, w ramach której podejmuje się przede wszystkim działania pomagające w kształtowaniu nie tylko postaw zrozumienia odmienności, ale także umożliwiające dialog, negocjację podejść, stanowisk dzięki nawiązaniu kontaktów z osobami odmiennymi. Wiąże się to ściśle z praktycznym wdrażaniem uczenia się poprzez doświadczenie m. in. w formie wizyty, spotkania, realizacji projektu, udziału uczniów w międzynarodowych wymianach młodzieży. Przy czym o wiele więcej można nauczyć się poprzez tego rodzaju doświadczenia, jeżeli zostanie równocześnie zastosowane podejście retrospektywne (Neuner, 2014, s. 37) polegające na przemyśleniach, podjęciu refleksji przez uczestników dotyczących podejmowanych inicjatyw, wspólnych działań, przeżyć ujawniających się podczas różnorodnych sytuacji.

W toku dalszych rozważań przybliżę istotę międzykulturowych spotkań, wymian młodzieży, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich rolę w tworzeniu dogodnych warunków do poszerzania wiedzy o sobie i swojej kulturze, jak i do obcowania z Innym, współdziałania i odkrywania aspektów różnorodności oraz radzenia sobie z różnicami. Przetawię – na podstawie przeprowadzonych badań w roku szkolnym 2014/2015 wśród młodych ludzi z pogranicza polsko-

czeskiego na Śląsku Cieszyńskim – jakie jest podejście młodzieży do uczestnictwa w szkolnych spotkaniach międzynarodowych, międzykulturowych oraz jakie korzyści dla nich przyniosła / może przynieść realizacja tego typu spotkań.

Wymiany młodzieżowe o charakterze międzynarodowym, międzykulturowym w szkolnej ofercie edukacyjnej. Poszczególne społeczeństwa mają za zadanie podtrzymywać ciągłość istnienia i własną tożsamość, a także przyjmować takie tempo i kierunek rozwoju, aby istniała możliwość współistnienia z innymi społeczeństwami, możliwość porozumienia z ich przedstawicielami, reprezentującymi zróżnicowane kategorie odmienności. Szczególnie placówki edukacyjne (przedszkola, szkoły: podstawowe, średnie, wyższe) – obok oddziaływania środowiska rodzinnego, socjalizacji przebiegającej w środowisku lokalnym – są powołane do przygotowania członków społeczeństwa do wypełniania wskazanych działań, które mają na celu zachowanie ciągłości i zarazem podejmowanie nowych wyzwań, dążenie do pielęgnowania odmienności i jednocześnie podtrzymywania wspólnotowości, postrzegania nie tylko wielości, ale też interakcji kultur. «Perspektywa międzykulturowości lepiej oddaje i akcentuje *transkulturowy* charakter procesów wzajemnego uczenia się, włączenie w obszar własnych standardów i wartości kulturowych wartości innych grup w sposób daleki od wymuszenia i asymilacji» (Korporowicz, 1997, s. 69). Szczególnie w dobie globalizacji, wielokulturowości szkole przypisuje się «funkcje dotyczące uniwersalizacji wzorów życia, ale jednocześnie zachowania tożsamości i podmiotowości grup i jednostek. Są to również funkcje związane z przygotowaniem wychowanków do życia w zmieniających się warunkach, do życia aktywnego, zaangażowanego w kreowanie świata społecznego» (Lewowicki, 1997, s. 111).

Istotne staje się również przygotowanie młodych pokoleń do poszukiwania i realizowania wartości wspólnotowych, do eliminowania dystansu kulturowego wobec inności, do życia w dialogu współodczuwającym, tym bardziej jeśli uwzględnimy fakt, że nie jest ono «w stanie przejść przez życie bez kontaktu z Innym, bez ustawicznego dostrzegania odmienności i różnic» (Nikitorowicz, 2005, s. 109). Biorąc pod uwagę określone funkcje, istnieje potrzeba uwzględniania podczas opracowywania szkolnych programów nauczania takich przedsięwzięć, jak: zapewnienie oferty edukacyjnej respektującej różne potrzeby, zainteresowania, umiejętności i konteksty kulturowe, tworzenie zamierzonych międzykulturowych sytuacji edukacyjnych (spotkań z nieznanym, odmiennym), analizowanie różnic kulturowych w kontekście życia codziennego, umożliwienie dostępu do zajęć wielokulturowych, stworzenie uczniom szans kontaktu z innymi kulturami poprzez przywiązywanie wagi do spotkań międzykulturowych (Rada Europy, 2003, s. 54).

Wskazuje się zatem na promowanie współpracy instytucjonalnej w dziedzinie edukacji, zapotrzebowanie na edukację międzykulturową realizowaną poprzez wyjazdy (mobilność) uczniów, studentów, kadry

pedagogicznej w ramach wymiany międzynarodowej pomiędzy placówkami edukacyjnymi. Kontynuowana powinna być praca «w zakresie włączenia i mobilności młodzieży (...) Należy dążyć do uruchomienia programu wymian edukacyjnych i międzykulturowych dla uczniów gimnazjów i szkół średnich w obrębie Europy, jak i z krajami sąsiadującymi» (Rada Europy, 2004, Deklaracja Wroclawska).

Większość inicjatyw, ukierunkowanych w stronę ukazywania różnorodności oraz wyszukiwania elementów wspólnych, otwarcia i zrozumienia Innych poprzez edukację i wymiany młodzieży, podejmowano w ramach uruchomionych programów Sokrates i Leonardo. W zakresie programu unijnego *Uczenie się przez całe życie* podjęto, w latach 2007-2013, program Erasmus Junior, adresowany do uczniów szkół średnich. Mobilności podejmowanej w celu edukacji i szkoleń dotyczy także program Edukacja i Szkolenia 2010, przyjęty przez Radę Europejską w Barcelonie 2002 roku (Ruffino, 2014, s. 58). Jednocześnie przypisuje się doniosłość wymian edukacyjnych i międzykulturowych z partnerami z Azji, Ameryki Łacińskiej, Bliskiego Wschodu. «Europa musi się otworzyć na resztę świata bez unikania historycznej odpowiedzialności i swej obecnej roli gospodarczej, ale też bez popadania w samozadowolenie w obliczu tylu naruszeń praw człowieka. Kluczowe jest, by młodzi ludzie dysponowali miejscami, gdzie mogliby się spotykać, albowiem to oni kształtują swoje życie w dobie globalizacji (...). To, co uniwersalne, jest tym, co lokalne, ale pozbawionym murów.» (Rada Europy, 2005, s. 26-27). Wspieranie mobilności młodych ludzi, zwłaszcza uwzględniając projekty i programy podejmowane przez szkoły, wynika w dużej mierze z tego, że uczniowie uczestniczący w wymianie międzynarodowej poznają reprezentantów innych kultur w ich naturalnym środowisku oraz rozpatrują swoją kulturę w kontekście innych, czyli «mogą prowadzić do podjęcia dogłębnej oceny samych siebie, dokonywanej w porównaniu z innymi. Wszelkie przejawy inności stają się dla nich lustrami, które skłaniają do refleksji nad własnymi przekonaniem oraz zachowaniami, pobudzając do głębszego uświadamiania granic własnej kultury, które w innych warunkach często pozostałyby nieuświadomione» (Ruffino, 2014, s. 71). Tym samym dopiero w ramach współpracy, wzajemnej komunikacji z przedstawicielami innych kultur można bardziej uświadomić sobie własne granice oraz określić swe przekonania na temat innych.

Z natury ludzie chcą być aktywni, przyczynić się do czegoś, współtworzyć działania. Aktywność uczniów w ramach wyjazdów, szkolnych spotkań młodzieżowych, podejmowane przez nich czynności, zachowania stanowią źródło różnorodnych doświadczeń związanych ze stosunkami międzyludzkimi, z własnymi działaniami i przeżyciami ujawniającymi się w toku podejmowanej aktywności. Doświadczenie jest pojmowane jako ślad, obraz, reprezentacja utrwalony w pamięci, wniosek z przeżywanych zdarzeń, sytuacji, własnych działań (Przetacznik-Gierowska, Tyszkowa, 1996, s. 140-141).

Doświadczenia wyniesione przez uczestników wymian międzynarodowych można sprowadzić do czterech wymiarów (Ruffino, 2014, s. 72-74): 1) Wartości i umiejętności osobiste (poziom osobisty). Podstawą w uczeniu się międzykulturowym jest własna kultura. Chcąc zbliżyć się do innych, trzeba najpierw zrozumieć siebie. Często we własnych korzeniach można odnaleźć przeszkody i szanse tego uczenia się. Udział w wymianie ma stać się okazją do zweryfikowania wyznawanych przez siebie wartości, ale też rozwijania swego potencjału, nabywania umiejętności – rozwijania twórczego i krytycznego myślenia, brania większej odpowiedzialności za samego siebie. 2) Budowanie relacji (poziom interpersonalny). Udział w życiu codziennym napotkanych osób w nowym otoczeniu wiąże się z inicjowaniem i podtrzymywaniem kontaktów z jednostkami o odmiennym pochodzeniu. Pod tym względem przydatne są takie umiejętności, jak: znajomość i zastosowanie języków obcych, docenienie różnorodności ludzkiej, okazywanie troski i wrażliwości, przystosowanie się do zmiennych okoliczności społecznych. 3) Wiedza i wrażliwość międzykulturowa (poziom międzykulturowy). Uczniowie uczestniczący w wymianach w naturalny sposób odbierają wiele różnorodnych przejawów innej kultury – język, codzienne czynności, złożone różnice w świecie wartości, norm społecznych, stylów życia. To w znacznym zakresie poszerza znajomość kultury kraju, w którym przebywają, a także sprzyja rozwojowi porozumiewania się z innymi za pomocą określonych środków wyrazu, zrozumieniu natury różnic kulturowych, wrażliwości na subtelne aspekty kultury innego kraju. 4) Znajomość problemów globalnych (poziom globalny).

Przebywanie w innym środowisku pomaga uczestnikom wymian międzynarodowych uzmysłowić sobie fakt, że «świat jest wielką społecznością – globalną wioską, w której pewne problemy są wspólne dla wszystkich jej mieszkańców, niezależnie od miejsca zamieszkania. W następstwie takich obserwacji zyskują zdolność do podchodzenia z empatią do poglądów innych i uświadamiają sobie, że kontekst kulturowy jest bardzo ważnym czynnikiem, który powinien być uwzględniany przy stosowaniu różnego rodzaju rozwiązań. Świadomość ta pomaga im zrozumieć problemy ludzkości» (tamże, s. 74).

Ponadto warto zaznaczyć, iż «szkoły powinny pamiętać, że uczestnikami projektów z zakresu mobilności są nie tylko uczniowie, którzy wyjechali za granicę, ale także ich własne rodziny, rodziny goszczące, nauczyciele oraz koleżanki i koledzy ze szkoły. Wszyscy doświadczają zmiany i dlatego powinni również zostać przygotowani na związane z nią wyzwania. Dobre rezultaty daje zaangażowanie wszystkich tych osób na etapie przygotowań do wyjazdu oraz stworzenie możliwości uczenia się wraz z osobami, które faktycznie podróżują» (tamże, s. 77).

Zarys problematyki badawczej i charakterystyka badanych osób. Terenem badań objęto polsko-czeskie pogranicze na Śląsku Cieszyńskim. Jest to obszar odznaczający się zróżnicowanymi zjawiskami społeczno-kulturowymi, narodowościowymi. Region ten został

podzielony pomiędzy dwa kraje: Polskę i ówczesną niegdys Czechosłowację (a dziś Republikę Czeską), a granicę wyznaczono na rzece Olzie. Mieszkańcy tego pogranicza – aktualnie Polacy z Polski, Polacy z Zaolzia⁴ i Czesi – mają możliwość uczestniczenia w życiu kulturalnym innych społeczności i bezustannie są stawiani w konfrontacji z odmiennością osób, z którymi codziennie się stykają. W związku z tym uwzględniono też trzy grupy osób badanych: młodzież mieszkającą i uczącą się w Polsce – ogółem 238 osób (w tym 143 dziewcząt i 94 chłopców); młodzież mieszkającą i uczącą się w Czechach – razem 118 osób (w tym 77 dziewcząt i 41 chłopców); młodzież mieszkającą na Zaolziu i uczącą się w szkołach z polskim językiem nauczania w Czechach – 99 osób (w tym 51 dziewcząt i 48 chłopców) – są to głównie młodzi ludzie narodowości polskiej (lub mającej polskie korzenie rodzinne).

Materiał empiryczny uzyskano za pomocą sondażu diagnostycznego z zastosowaniem ankiety w wyniku zespołowych badań przeprowadzonych w roku szkolnym 2014/2015 wśród młodzieży (przeważnie z klas maturalnych i z klas o rok niższych) ze szkół średnich regionu pogranicznego (w okolicach Cieszyna/Czeskiego Cieszyna). W polskiej części Śląska Cieszyńskiego, ze względu na dużą liczbę szkół ponadgimnazjalnych, szkoły i klasy zostały wybrane losowo. Z kolei na Zaolziu dobór szkół

podyktowany był możliwością przeprowadzenia badań.

Jednym z podjętych wątków w ramach badań własnych⁵ był nie tylko kontakt badanych osób z tzw. *innym bliskim* – z którym na co dzień w zróżnicowanym kulturowo środowisku – stykają się oni w sposób naturalny, ale także kontakt z *innym dalekim*, jaki m. in. umożliwiają międzynarodowe wymiany młodzieży jako atrakcyjna forma działania szkolnego. Zwrócono przede wszystkim uwagę na to, czy młodzi ludzie mieli już okazję w tego typu wymianach uczestniczyć, a jeżeli nie, to czy mają taki zamiar, chcieliby. Ponadto zestawiono także wypowiedzi badanych uczniów na temat korzyści, jakie daje udział w realizowanych przez szkołę międzykulturowych wymianach młodzieżowych, z uwzględnieniem zarówno zdania osób, które były członkami tego typu spotkań oraz uczniów, którzy w nich nie uczestniczyli.

Uczestnictwo młodzieży z polsko-czeskiego pogranicza w szkolnej wymianie międzykulturowej. Podjęta analiza uzyskanego materiału empirycznego jednoznacznie wskazuje, iż wśród uczniów ze szkół średnich na badanym pograniczu polsko-czeskim, którzy wypowiedzieli się na temat swego udziału w szkolnej wymianie międzynarodowej, jest niezbyt dużo osób, które miały okazję w tego typu spotkaniu bądź spotkaniach młodzieżowych uczestniczyć.

Tabela 1.

Udział w szkolnej wymianie międzykulturowej – deklaracje młodzieży z Polski (dane w procenatch)

Kategorie odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy	Ogółem
tak, 1 raz	16,1	11,5	14,3
tak, 2 razy	2,8	1,1	2,1
tak, 3 razy	2,1	-	1,3
nie, ale chciałbym / chciałabym	50,3	46,3	48,7
nie (nie chcę)	26,6	40,0	31,9
brak odpowiedzi	2,1	1,1	1,7

Źródło: badania własne.

Przede wszystkim należy do tego grona młodzież z Polski (17,7%) – w tym szczególnie dziewczęta (21% badanych) oraz uczniowie ze szkół z polskim językiem nauczania na Zaolziu – 16,2% badanych (Tabele 1 i 3). Najmniej osób (dokładnie siedem) uczestniczyło w

międzynarodowym spotkaniu młodzieży z Czech (5,9%). W głównej mierze osoby biorące udział w wymianie młodzieżowej miały możliwość skorzystania z wyjazdu zagranicznego jeden raz.

Tabela 2.

Udział w szkolnej wymianie międzykulturowej – deklaracje młodzieży z Czech (dane w procenatch)

Kategorie odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy	Ogółem
tak, 1 raz	5,2	2,4	4,2
tak, 2 razy	1,3	2,4	1,7
tak, 3 razy	-	-	-
nie, ale chciałbym / chciałabym	61,0	36,6	52,6
nie (nie chcę)	31,2	58,6	40,7
brak odpowiedzi	1,3	-	0,8

Źródło: badania własne.

4 Zaolzie w terminologii polskiej określa tę część Śląska Cieszyńskiego, która jest położona w Republice Czeskiej i jest zamieszkiwana przez autochtoniczną ludność polską.

5 Wiodącym celem podjętych badań było przedstawienie poglądów młodzieży na sprawy języka i komunikacji w społecznościach pogranicznych, wielokulturowych. Szerzej: B. Chojnacka-Synaszko: *Język jako kulturowy element tożsamości i narzędzie w sferze kontaktów z Innym spostrzegane przez młodzież z polsko-czeskiego pogranicza na Śląsku Cieszyńskim*. W: T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, Ł. Kwadrans, J. Suchodolska: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 3. *Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*. (w druku)

Tabela 3.

Udział w szkolnej wymianie międzykulturowej – deklaracje młodzieży ze szkół z polskim językiem nauczania w Czechach (dane w procentach)

Kategorie odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy	Ogółem
tak, 1 raz	15,7	16,7	16,2
tak, 2 razy	-	-	-
tak, 3 razy	-	-	-
nie, ale chciałbym / chciałabym	64,7	35,4	50,5
nie (nie chcę)	19,6	45,8	32,2
brak odpowiedzi	-	2,1	1,1

Źródło: badania własne.

Okazało się również, że jest bardzo wielu uczniów, którzy chcieliby być uczestnikami młodzieżowych spotkań międzykulturowych. W przypadku Polaków takie wyzwanie podjęłoby 48,7% badanych uczniów (w tym przeszło połowa dziewcząt). Wśród Zaolziaków jest 50,5% takich uczniów i zdecydowanie pod tym względem przeważają dziewczęta (64,7%). Podobnie jest w przypadku uczniów z Czech – 52,6% badanych osób chce wziąć udział w wymianie młodzieży i też szczególnie są to dziewczęta (61%).

Jednakże blisko 30 % badanych uczniów ze szkół z polskim językiem nauczania po obu stronach Olzy, a w przypadku młodzieży z Czech 40,7% respondentów, nie chce w tego typu przedsięwzięciu uczestniczyć. Zdecydowanie najwięcej tego rodzaju deklaracji można odnotować po stronie badanych chłopców (Polacy – 40%, Zaolziacy – 45,8%, Czesi – 58,6%).

Pozytywne aspekty udziału w młodzieżowej wymianie międzynarodowej – na podstawie deklaracji

uczniów z Polski, Czech i ze szkół z polskim językiem nauczania na Zaolziu. Wszyscy badani uczniowie – dziewczęta i chłopcy (Tabela 4) – bez względu na to, czy brali udział w wymianie młodzieżowej, czy też nie (Tabela 5), mogli wskazać na korzyści wynikające z uczestnictwa w szkolnej wymianie międzykulturowej.

Zdaniem młodzieży z Polski w ramach spotkań międzynarodowych z rówieśnikami istnieje możliwość posługiwania się językiem obcym, co wiąże się z doskonaleniem komunikacji w tym języku – chodzi o uwzględnianie właściwych form gramatycznych, utrwalanie i wzbogacanie zasobu słownictwa. Uważa tak 73,5% ankietowanych. Codzienne posługiwanie się językiem obcym w kraju, do którego się przybyło powoduje, że stopniowo zostaje przełamywana bariera językowa. Takie zdanie ma 70,6% badanych Polaków, a szczególnie ten walor podkreślają dziewczęta (78,3%).

Tabela 4.

Korzyści wynikające z udziału w szkolnej wymianie międzykulturowej – deklaracje młodzieży z Polski, Czech i z polskich szkół na Zaolziu (dane w procentach)

Młodzież		Kategorie odpowiedzi					
		A	B	C	D	E	F
Polacy	DZ	78,3	73,4	53,2	32,9	67,8	39,2
	CH	58,9	73,7	31,6	29,5	46,3	30,5
Ogółem		70,6	73,5	44,5	31,5	59,3	35,7
Zaolziacy	DZ	60,8	72,5	50,9	43,1	49,1	33,3
	CH	52,1	68,7	35,4	25,0	41,7	16,7
Ogółem		56,6	70,7	43,4	34,3	45,4	25,2
Czesi	DZ	58,4	66,2	33,7	16,8	51,9	12,9
	CH	43,9	53,6	26,8	12,2	31,7	9,7
Ogółem		53,4	61,8	31,4	15,3	44,9	11,9

Źródło: badania własne.

DZ – dziewczęta, CH - chłopcy

A – przełamanie bariery językowej, B – praktyczne zastosowanie języka obcego, C – motywacja do dalszej nauki języka obcego, D – rozwój empatii, wrażliwości w kontakcie z Innym, E – poznawanie innych kultur poprzez nawiązane znajomości i wspólnie podejmowane działania F – pokonywanie stereotypów kulturowych, uprzedzeń

Procenty nie sumują się do 100 ze względu na wskazania wielokrotne.

Blisko 60% respondentów z Polski stwierdza, że wymiany młodzieży umożliwiają poznawanie innych kultur, zwłaszcza dzięki kontaktom z nowymi znajomymi (cudzoziemcami), z którymi podejmuje się w ramach spotkania wspólne działania. Następnie

Polacy (44,5%) zwracają uwagę na to, że poprzez udział w wymianie młodzieżowej może wzrosnąć motywacja do doskonalenia języka obcego. Uważa tak przeszło połowa badanych dziewcząt. Jest też znacząca grupa osób, według której wymiany młodzieżowe

mogą sprzyjać pokonywaniu stereotypów, uprzedzeń kulturowych (35,7%) oraz uczyć empatii i okazywania wrażliwości w obcowaniu z Innym (31,5%).

Podobnie walory szkolnych wymian młodzieżowych dostrzegają młode osoby uczęszczające do szkoły średniej z polskim językiem nauczania w Czechach. Także najwięcej respondentów uważa, że w trakcie takich spotkań można sprawdzić swoją znajomość języka obcego (70,7%). Dodatkowo jest okazja do przełamania bariery językowej (stwierdza tak 56,6% ankietowanych), ale już zdecydowanie mniej uczniów uważa, że jest to okazja do pokonywania stereotypów i uprzedzeń wobec przedstawicieli innej kultury (25,5%). Wielu Zaolziaków (45,4%) – podobnie, jak i Czechów (44,9%) – stwierdza, że zawierane znajomości z rówieśnikami podczas spotkań młodzieżowych oraz wspólne przedsięwzięcia pozwalają bardziej poznać, odkryć bardziej skrywane elementy innej kultury.

Czesi – w porównaniu z wypowiedziami Polaków i Zaolziaków – nie dostrzegają tego, że szkolne wymia-

ny międzykulturowe mogą prowadzić do pokonywania stereotypów, czy uprzedzeń (taką prawidłowość widzi tylko 11,9% ankietowanych) oraz mogą przyczyniać się do rozwoju empatii, wrażliwości w kontakcie z reprezentantem innej kultury (15,3%). Wśród Czechów jest najmniej spośród wszystkich badanych uczniów, którzy uważają, że uczestnicy wymian młodzieżowych są bardziej zmotywowani do nauki i dalszego doskonalenia języka obcego. Z kolei zestawienie otrzymanych wyników w tabeli 5 pozwala stwierdzić, iż najczęściej zróżnicowanych, pozytywnych aspektów szkolnych wymian międzykulturowych dostrzegają zarówno osoby, które uczestniczyły w tego typu spotkaniach oraz uczniowie, którzy jeszcze nie mieli możliwości takiego wyjazdu zagranicznego, ale bardzo są nim zainteresowani. Szczególnie jest to widoczne, gdy prześledzi się wskaźniki procentowe przyporządkowane do młodzieży z Polski i z Czech.

Tabela 5.

Korzyści wynikające z udziału w szkolnej wymianie międzykulturowej – deklaracje młodzieży w niej uczestniczącej / nieuczestniczącej z Polski, Czech i z polskich szkół na Zaolziu (dane w procentach)

Młodzież		Kategorie odpowiedzi					
		A	B	C	D	E	F
Polacy	uczestniczyła w wymianie N=42	73,8	80,9	54,7	38,1	66,7	50,0
	nie uczestniczyła w wymianie, ale chciałaby N=116	79,3	80,2	52,6	36,2	68,1	42,2
	nie uczestniczyła w wymianie – nie chce N=76	59,2	63,1	28,9	22,4	44,7	19,7
	brak odpowiedzi dotyczącej uczestnictwa w wymianie N=4	-----					
Ogółem		70,6	73,5	44,5	31,5	59,3	35,7
Zaolziacy	uczestniczyła w wymianie N=16	62,5	81,2	56,2	31,3	56,2	18,7
	nie uczestniczyła w wymianie, ale chciałaby N=50	68,0	72,0	50,0	40,0	50,0	32,0
	nie uczestniczyła w wymianie – nie chce N=32	37,5	65,6	28,1	28,1	34,4	18,7
	brak odpowiedzi dotyczącej uczestnictwa w wymianie N=1	-----					
Ogółem		56,6	70,7	43,4	34,3	45,4	25,2
Czesi	uczestniczyła w wymianie N=7	57,2	85,7	42,8	28,6	71,4	14,3
	nie uczestniczyła w wymianie, ale chciałaby N=62	62,9	64,5	33,9	16,1	51,6	16,1
	nie uczestniczyła w wymianie – nie chce N=48	41,7	56,3	27,1	12,5	33,3	6,3
	brak odpowiedzi dotyczącej uczestnictwa w wymianie N=1	-----					
Ogółem		53,4	61,8	31,4	15,3	44,9	11,9

Źródło: badania własne.

A – przełamanie bariery językowej, B – praktyczne zastosowanie języka obcego, C – motywacja do dalszej nauki języka obcego, D – rozwój empatii, wrażliwości w kontakcie z Innym, E – poznawanie innych kultur poprzez nawiązane znajomości i wspólnie podejmowane działania F – pokonywanie stereotypów kulturowych, uprzedzeń

Procenty nie sumują się do 100 ze względu na wskazania wielokrotne.

Wyraźnie można tutaj zaobserwować, iż uczniowie, którzy nie byli członkami międzynarodowych spotkań młodzieżowych, wskazują znacznie mniej zalet tego typu formy edukacji. W największym stopniu zwracają oni uwagę na praktyczne zastosowanie języka obcego oraz pokonywanie bariery językowej. W przypadku Zaolziaków podobnie – tylko 18,7% respondentów, którzy uczestniczyli, jak i nie brali udziału w wymianie młodzieży – uważa, że podczas takich spotkań może dojść do pokonywania stereotypów i uprzedzeń wobec innych.

Konkluzje. W warunkach wielokulturowości, w dobie globalizacji wzrasta potrzeba nabywania wiedzy i kształtowania umiejętności przydatnych podczas radzenia sobie w przestrzeni odmiennej kulturowo. Liczne organizacje, w tym szczególnie szkoły, umożliwiają młodzieży uczestnictwo w wymianach międzynarodowych, które pozwalają w sposób bezpośredni doświadczać różnic międzykulturowych – różnic w normach, jakim reprezentant innej kultury się podporządkowuje, w wartościach kierujących jego zachowaniem, a także w sposobach postępowania i komunikacji uznawanych przez niego za słuszne. Zatem «wymiany międzykulturowej nie można postrzegać jako wymiany między państwami narodowymi – powinna być rozpatrywana w kategoriach różnic w przekonaniach, wartościach i stylach życia, które wykraczają poza stereotypy związane z poszczególnymi narodami» (tamże, s. 75).

Jednakże w gronie badanych osób niezbyt dużo uczniów – najmniej wśród młodzieży z Czech – skorzystało do tej pory (przeważnie jeden raz) z udziału w wymianie międzynarodowej. Tym samym tylko część osób – w ramach przedsięwzięć, zajęć podczas międzynarodowych spotkań z innymi rówieśnikami – uczestniczyła w otwartej komunikacji i miała okazję dowiedzieć się więcej o sobie, poznać swe przeżycia, odczucia oraz wymienić swe uwagi, spostrzeżenia. Z drugiej strony zadowalające jest to, że bardzo wielu młodych ludzi – w każdej z badanych grup – widzi potrzebę i chęć wzięcia udziału w międzykulturowej wymianie młodzieży. Bez tej wewnętrznej motywacji, ciekawości, otwartości i ochoty na kontakt z przedstawicielami odmiennej kultury, mało znaczące będą efekty uczenia się międzykulturowego. Wobec tego w przypadku uczniów, którzy nie wykazują zainteresowania uczestnictwem w wymianie młodzieży należałoby:

- rozpoznać uwarunkowania tego stanu rzeczy – czy młodzi ludzie powstrzymują się od wyjazdów ze

względu na wybuchające konflikty narodowościowe, religijne, czy mają mocno utrwalone stereotypy, wyzwalające rezygnację, obawy, niezadowolenie, czy dostrzegają braki we własnej edukacji lingwistycznej, uważają, że w niewystarczającym stopniu opanowali język obcy, przydatny w kontakcie z Innym;

- w ramach codziennej edukacji szkolnej dobrać treści i metody pracy umożliwiające lepsze zrozumienie problemów społecznych oraz przydatne w uczeniu się okazywania szacunku wobec innego człowieka, w kształtowaniu postawy otwartości i tolerancji wobec osób z najbliższego – szkolnego, lokalnego – środowiska, aby bardziej uświadomić uczniom, że «jako istoty ludzkie wszyscy różnimy się od siebie na wiele sposobów (...) Czujemy się różni także od osób we własnym kraju, wśród których urodziliśmy się i żyjemy, choć ich kultura i styl życia nieznacznie różnią się od naszego» (Taylor, 2000, s. 115–116).

Ponadto wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że w poznawaniu Innego w trakcie międzynarodowych wymian młodzieży – zdaniem badanych osób – bardzo przydatna jest znajomość języka obcego. Zarówno uczniowie, którzy uczestniczyli w tego typu spotkaniach, jak i osoby nieuczestniczące dostrzegają to, że bezpośrednie kontakty z reprezentantami innych kultur ułatwiają rozpoznanie i przekraczanie bariery językowej. Z kolei codzienna komunikacja podczas interakcji sprawia, że partnerzy lepiej poznają i rozumieją swe potrzeby, wartości, przekonania. Jest to o tyle istotne, że tymi partnerami są przede wszystkim rówieśnicy. Kontakty z nimi – zdecydowanie bardziej niż takie obszary codziennego życia, jak rodzina, czas na hobby, media – sprzyjają doświadczeniu innego, nawiązywaniu z nim pozytywnych relacji, wdrażają do współdziałania i zgodnego współbycia (Chojnacka-Synaszko, 2014, s. 59–60). Uczenie się w grupie rówieśniczej ułatwia okazywanie sobie nawzajem koleżeńskiej pomocy oraz podejmowanie mniej skrupowanych rozważań na temat różnic we wzajemnie przejawianych zachowaniach, poglądach, oczekiwaniach. «Tylko wówczas – gdy uczeń doświadczy sytuacji, które zmuszają go do zadania pytania, dlaczego jest się tym, kim się jest, podczas gdy inni tacy nie są oraz przepracowania tego problemu – wymiana międzynarodowa staje się lekcją edukacji międzykulturowej i podstawą do zbudowania kompetencji porozumiewania się międzykulturowego» (Ruffino, 2014, s. 76).

References

- Chojnacka-Synaszko, B. (2014). Płaszczyzny życia codziennego młodych ludzi jako możliwe obszary realizacji wielo- i międzykulturowej. w: T. Lewowicki, B. Chojnacka-Synaszko, G. Piechaczek-Ogierman (red.): *Edukacja dzieci i młodzieży w środowiskach zróżnicowanych kulturowo*. Cieszyn-Warszawa-Toruń, Polska: WEiNoE UŚ, WSP ZNP, Wydawnictwo A. Marszałek (pol).
- Chojnacka-Synaszko, B. Język jako kulturowy element tożsamości i narzędzie w sferze kontaktów z Innym spostrzeżone przez młodzież z polsko-czeskiego pogranicza na Śląsku Cieszyńskim. W: Lewowicki T., Chojnacka-Synaszko B., Kwadrans Ł., Suchodolska J.: *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 3. *Spostrzeżenie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*. (w druku) (pol).
- Korporowicz, L. (1997). Wielokulturowość a międzykulturowość: o reakcji o interakcji. W: M. Kempny, A. Kapciak, S. Łodziński (red.): *U progu wielokulturowości. Nowe oblicza społeczeństwa polskiego*. Warszawa, Polska: Oficyna Naukowa (pol).

- Lewowicki, T. (1997). Problemy pedagogiki szkolnej – przemiany instytucji i jej funkcji. W: L. Turos (red.): *Pedagogika ogólna i subdyscypliny*. Cz. I. Siedlce, Wydawnictwa Uczelniane Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej (pol).
- Lewowicki, T. (2013). Edukacja wobec odwiecznych i współczesnych problemów świata – konteksty i wyzwania edukacji międzykulturowej. *Edukacja Międzykulturowa*, 2 (pol).
- Mieszalski, S. (2014). Środowisko kulturowe w edukacji wielokulturowej i w rozwoju jednostki. W: T. Lewowicki, W. Ogniewjuk, E. Grodzka-Mazur, S. Sysojewa (red.): *Wielokulturowość i edukacja*. WSP ZNP, WEiNoE, Uniwersytet im. B. Grinczenki, Warszawa-Cieszyn-Kojów, Polska (pol).
- Neuner, G. (2014). Edukacja międzykulturowa i jej wymiary. W: F. Brotto, J. Huber, K. Karwacka-Vögele, G. Neuner, R. Ruffino, R. Teutsch (red.): *Kompetencje międzykulturowe dla wszystkich. Przygotowanie do życia w różnorodnym świecie*. Warszawa, Polska. Rada Europy, Ośrodek Rozwoju Edukacji (pol).
- Nikitorowicz, J. (2005). *Kreowanie tożsamości dziecka*. Gdańsk, Polska: GWP (pol).
- Przetacznik-Gierowska, M., & Tyszkowa, M. (1996). *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa, Polska: Wydawnictwo Naukowe PWN (pol).
- Rada Europy (2003, Listopad 10–12). *Intercultural education: managing diversity, strengthening democracy*. Stała Konferencja Europejskich Ministrów Edukacji, Ateny (pol).
- Rada Europy (2004, Grudzień 9–10): *Deklaracja Wroclawska w 50 rocznicy europejskiej współpracy kulturalnej* uchwalona podczas konferencji otwierającej obchody 50 rocznicy przyjęcia Europejskiej Konwencji Kulturalnej. Wrocław, Polska (pol).
- Rada Europy (2005, Listopad 27–28). *Konferencja zamykająca obchody 50 rocznicy Europejskiej Konwencji Kulturalnej* (Faro): Deklaracja z Faro w sprawie strategii Rady Europy dotyczącej rozwoju dialogu międzykulturowego (pol).
- Ruffino, R. (2014). Edukacja międzykulturowa i wymiany uczniowskie. W: F. Brotto, J. Huber, K. Karwacka-Vögele, G. Neuner, R. Ruffino, R. Teutsch (red.): *Kompetencje międzykulturowe dla wszystkich. Przygotowanie do życia w różnorodnym świecie*. Warszawa, Polska. Rada Europy, Ośrodek Rozwoju Edukacji (pol).
- Taylor, M. (2000). «Każdy inny – Wszyscy równi» – rzecz o edukacji międzykulturowej. W: R. Leppert (red.): *E edukacja w świecie współczesnym*. Kraków, Polska: Oficyna Wydawnicza «Impuls» (pol).

ПІЗНАННЯ ІНШОГО ПІД ЧАС ШКІЛЬНИХ МІЖКУЛЬТУРНИХ ОБМІНІВ – ДОСВІД МОЛОДІ З ПОЛЬСЬКО-ЧЕСЬКОЇ ПРИКОРДОННОЇ ТЕРИТОРІЇ В ЦЕШИНСЬКІЙ СІЛЕЗІЇ

Хойнацька-Синашко Барбара, доктор наук, доцент, кафедра соціальної педагогіки та міжкультурної освіти, Факультет етнології і освітніх наук, Сілезький університет в Катовіцах, вул. Бельська, 62, 43-400 Цешин, Республіка Польща, synab@op.pl

Життя у полікультурному середовищі допомагає людині скористатися своїм потенціалом. Різні ситуації вимагають адаптації та постійного навчання. Стимули до навчання також можуть бути соціальними проблемами, які виникають унаслідок відсутності розуміння тенденцій емансипації меншин, які хочуть зберегти свою власну ідентичність.

Освіта, що надає можливість контакту з іншими культурами, допомагає виявити ці проблеми. Мова йде про створення міжкультурних освітніх ситуацій, участь студентів у молодіжних обмінах. У статті розкрито суть і мету міжкультурних зустрічей молоді (поглиблення знань про себе та власну культуру, встановлення контактів з іншими, взаємодія та розкриття культурної різноманітності; вирішення різних питань); представлено дослідження щодо ставлення молоді до участі в міжкультурних обмінах. Дослідження проводилося у 2014/2015 н.р. серед молоді з польсько-чеського прикордоння в Цешинській Сілезії.

Ключові слова: Інший; міжкультурні обміни; польсько-чеська прикордонна територія; шкільне партнерство; молодь.

GETTING TO KNOW THE OTHER DURING SCHOOL INTERCULTURAL EXCHANGES - EXPERIENCES OF YOUNG PEOPLE FROM POLISH-CZECH BORDERLAND IN CIESZYN SILESIA

Khojnacjka-Synashko Barbara, Dr., Associate Professor, Department of Social Pedagogy and Intercultural Education, Faculty of Ethnology and Educational Studies, University of Silesia in Katowice, 62 Bielska Str., 43-400 Cieszyn, The Republic of Poland, synab@op.pl

Living in a multicultural environment helps a person to take advantage of their potential. Different situations require adaptation and demand constant learning. The incentives to learn can also be social problems, which arise from the lack of understanding of differences and tendency to the emancipation of minority groups who want to maintain their own identity.

Education, which provides opportunities for contact with other cultures, helps to identify these problems. It is about intentional intercultural educational situations, is meeting others, learning through experience – in the form of a visit, the participation of students in youth exchanges. The text indicates the essence of intercultural youth meetings –

deepening knowledge of ourselves and our culture, making contact with others, interacting and discovering diversity, and dealing with differences. The research was presented concerning the attitude of young people to participate in school intercultural exchanges and their opinions on the benefits that they have brought / can bring to such meetings. The study was carried out in the school year 2014/2015 among young people from the Polish-Czech border area in Cieszyn Silesia.

Key words: intercultural exchanges; Other; Polish-Czech border region; school partnership; young people.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2017

Прийнято до друку 05.10.2017

УДК 37.018.1:39

Gabriela Piechaczek-Ogierman

ORCID iD 0000-0003-4425-7732

doktor, adiunkt

Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie,

Uniwersytet Śląski w Katowicach,

ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, Rzeczpospolita Polska

gabriela.piechaczek-ogierman@us.edu.pl

DZIADKOWIE I WNUKOWIE W PROCESIE MIĘDZYPOKOLENIOWEJ TRANSMISJI WIEDZY, WZORÓW I WARTOŚCI

Zgodnie z koncepcją Mead, przestaje być obowiązująca wizja świata oparta na autorytecie starszego pokolenia i wzorach dawanych przez dziadków. Jednocześnie w międzypokoleniowym przekazie kulturowym elementy postfiguracywności i prefiguracywności współwystępują ze sobą. Dziecko rodząc się i wychowując w otoczeniu starszych członków rodziny, przyswaja wiedzę i poznaje wartości uznawane w danej społeczności za tradycyjne. Z kolei uczenie się seniorów od młodych nowoczesnej technologii stwarza okazję do wspólnego przebywania z sobą dziadków i wnucząt – do rozmów, przekazu wartości, doświadczeń, zbliżając ich emocjonalnie i mentalnie.

Słowa kluczowe: doświadczenie postfiguracywne; kultura prefiguracywna; międzypokoleniowy przekaz.

DOI: 10.28925/2226-3012.2017.6.123128

*Czy jest coś bardziej przyjemnego niż starość otoczona
młodością, która chce się czegoś nauczyć?*

Cycon

Wprowadzenie. Systematyczne kontakty pokolenia dziadków z wnukami stanowią podstawę kształtowania się wzajemnych relacji między nimi oraz rozwijają potrzebę uczestnictwa w życiu najbliższych. Dziadkowie, uczestnicząc w przekazie wartości, norm i wzorów kulturowych, kształtują indywidualną tożsamości młodego pokolenia.

Postrzeżenie wieku senioralnego jako oznaki wiedzy, mądrości i doświadczenia na przestrzeni wieków było i nadal pozostaje ważnym wymiarem okresu późnej dorosłości (Szatur-Jaworska, 2000, s. 29–33). Pomimo że możliwości fizyczne w tym okresie życia słabną, to wzbogaceni ulegają inne właściwości, takie jak doświadczenie, umiejętności zachowania dystansu, rozwaga, głębokość sądów (Orzechowska, 1999, s. 14–15). Potencjał seniorów możemy odnaleźć we wszystkich obszarach ich życia i funkcjonowania: edukacyjnym (polegającym na przekazie pokoleniowym, doradztwie w sprawach życiowych, zawodowych i relacjach

środowiskowych); integracyjnym i emocjonalnym (związanym z bezinteresowną aktywnością w środowisku rodzinnym i lokalnym – we wspólnotach wyznaniowych, organizacjach pozarządowych); opiekuńczym i samopomocowym (postrzeganym jako alternatywa dla instytucji publicznych); ekonomicznym (wypełniającym deficyty finansowe swoich rodzin); konsumenckim (określającym zapotrzebowanie na specyficzne towary i usługi); politycznym (tworzącym zdyscyplinowany elektorat); kulturowym (dotyczącym przywiązania do tradycji oraz przekazu wartości uniwersalnych i narodowych utrwalających tożsamość) (Trafiałek, 2006, s. 214–216).

We współczesnie rozwiniętych społeczeństwach, tradycja nie stanowi jedynej źródła wiedzy i wzorów zachowań jednostki. Zachodzące procesy globalizacji w coraz większym stopniu umożliwiają przenikanie kultur zarówno w ramach kontynentu europejskiego, jak i amerykańskiej kultury popularnej. W krajach wysoko